

سنجش وضعیت توزیع و ارتباط منزلت‌های هویت فردی و اجتماعی در میان

دانشجویان دانشگاه‌های تهران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۸

محمدسلگی^{*۱}

علیرضا پیرخانی^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: پژوهش با هدف سنجش وضعیت توزیع و ارتباط منزلت‌های هویت فردی و اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران انجام شد.

روش: روش این تحقیق زمینه‌یابی بود و نمونه تحقیق شامل ۵۲۴ دانشجویان از مقاطع کارشناسی تا دکتری تخصصی و همچنین دکترای حرفه‌ای در رشته‌های مختلف پزشکی، فنی مهندسی و علوم انسانی بود که به شکل تصادفی خوشه‌ای انتخاب و در دانشگاه‌های شهر تهران در سال ۹۶-۹۷ مشغول به تحصیل بودند. از دو پرسشنامه هویت فردی آدامزو پرسشنامه هویت اجتماعی (محقق ساخته) به عنوان ابزار تحقیق استفاده شد. داده‌ها با استفاده از آزمون کای اسکور و تحلیل رگرسیون مرحله‌ای (گام به گام) مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد، هویت معوق، هویت اول دانشجویان (دختر و پسر) دانشگاه‌های تهران است. قوی‌ترین پیش‌بینی کننده هویت اجتماعی دانشجویان، هویت معوق است. این متغیر به تنهایی ۱۴/۷ درصد از واریانس نمرات هویت اجتماعی دانشجویان را پیش‌بینی کرد. دو متغیر هویت معوق و آشفته روی هم ۲۵/۴ درصد از واریانس هویت اجتماعی را پیش‌بینی کردند. متغیرهای هویت معوق هویت آشفته و هویت موفق نیز در مجموع ۲۶/۶ درصد از واریانس هویت اجتماعی را پیش‌بینی کردند.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان، نتیجه گرفت که منزلت‌های هویت فردی دانشجویان اثر قابل توجهی بر هویت اجتماعی و ابعاد آن دارد و به همین دلیل توجه به شکل‌گیری سالم تر هویت فردی آنان یک ضرورت می‌تواند، باشد.

کلمات کلیدی: هویت، فردی، اجتماعی، قومی، دینی

۱ استادیار جهاد دانشگاهی کشور

*نویسنده مسئول solgy2042@yahoo.com

۲ دانشجویار گروه روان‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

Assessing the status of distribution and relationship of individual and social identity positions among students of Tehran universities

***Solgy. Mohammad^{1*}
Pirkhaefi. Alireza²***

Original Article

Abstract

Introduction: This study aimed to assess the distribution and relationship between individual and social identity status among students in Tehran universities. The research sample consisted of 524 students from undergraduate to a specialized doctorate as well as professional doctorates in various fields of medicine, engineering and humanities who were randomly selected in clusters and were studying in Tehran universities in 2017-2018. In this research, the ***Method:*** Method of survey was used. Two questionnaires of individual identity (Adams and Social Identity Questionnaire (researcher-made) were used as research tools. Data were analyzed using the Chi-square test and stepwise regression analysis.

Findings: The results showed that deferred identity is the first identity of students (boys and girls) of Tehran universities. The strongest predictor of students' social identity is suspended identity. This variable alone predicted 14.7% of the variance of students' social identity scores. The two variables of suspended and disturbing identity predicted 25.4% of the variance of social identity. They predicted a total of 26.6% of the variance of social identity.

Conclusion: Based on the research findings, it can be concluded that students' personal identity status has a significant effect on social identity and its dimensions, and therefore attention to the healthier formation of their individual identity can be a necessity.

Keywords: identity ,individual, social, ethnic, religious.

---

1 Assistant Professor of jahad daneshgahi (corresponding author)

2 Associate Professor of psychology department. Garmsar branch. Islamic Azad University.garmsar.Iran

مقدمه

هویت یکی از مفاهیم اساسی در روانشناسی و علوم اجتماعی است که مورد علاقه بسیاری از متخصصان علوم انسانی است (وینگولز، شوارتز و لایکس^۱، ۲۰۱۱). مفهوم هویت اساساً به درک و فهم افراد از خودشان به عنوان یک وجود مشخص و متمایز اشاره دارد (واترل^۲، ۲۰۱۰). هویت شیوه‌ای است که فرد، خودش را تعریف می‌کند و باز می‌شناسد (اولسون^۳، ۲۰۰۲)؛ بنابراین، هم شناخت خویشتن است و هم معرفی خود به دیگران (شلنکر^۴، ۲۰۱۲). هویت اجتماعی مجموعه خصوصیات اجتماعی، فرهنگی، روانی، فلسفی، زیستی و حتی تاریخی است که اعضای یک گروه اجتماعی را از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آنها متمایز می‌سازد. در باب انواع، مراتب و لایه‌های هویت، نظرات و دیدگاه‌های عدیده‌ای ابراز شده است. اما در بین کثرت دیدگاه‌ها، طبقه‌بندی هویت به ۲ مرتبه یا لایه فردی و اجتماعی دارای بیشترین طرفداران و قائلان است. هویت از منظر سلامت روانی - اجتماعی نیز واجد اهمیت اساسی است چرا که نقطه عزیمت و منشا سلامت فردی و نظم اجتماعی در سطح کلان بوده و لنگرگاه ثبات فردی و اجتماعی محسوب می‌شود (وینگولز^۵، ۲۰۱۷). بر این اساس هر نوع تزلزل، گسست، تاخیر و کم‌رنگی در هویت فردی، انسجام شخصیت را به مخاطره می‌اندازد و در سطح اجتماعی نیز پایه‌های نظم و انسجام اجتماعی را سست می‌سازد؛ این مساله از این جهت اهمیت می‌یابد که مطالعات حاکی از آن است که در طولانی مدت هویت فردی و اجتماعی اثر تعاملی دارند و اثرات منفی یا مثبت آن‌ها به مرور زمان به هم شباهت می‌یابند به همین دلیل وجود خلل در هر یک از این ابعاد اثر تعاملی منفی تری بر جای خواهد گذاشت (آلبرلو و همکاران^۶، ۲۰۱۸). از همین رو از منظر سلامت روانی انسجام هویت چه در سطح فرد و چه در سطح جمعی یک ضرورت تلقی می‌گردد. تحقیقات متعددی هویت اجتماعی را به عنوان یک فاکتور محافظتی سلامت روان مطرح کرده‌اند که با تاب‌آوری روانشناختی بیشتر (کنی و همکاران^۷، ۲۰۱۹)، شرکت در فعالیت‌های مرتبط با سلامتی و ورزش (استیون و همکاران^۸، ۲۰۱۷، موران و سوسمن^۹، ۲۰۱۵) دارای ارتباط مثبت و با مشکلات روانی و اجتماعی مانند اضطراب امتحان (زویتلر و همکاران^{۱۰}، ۲۰۱۸)، افسردگی (پستمس و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۹)، دارای ارتباط منفی است و برخی تحقیقات مانند (مک لتایر و

1. Vignoles, Schwartz, & Luyckx,
2. Wetherell, M.
3. Olson, E.T
4. Schlenker, B. R.
5. Vignoles.
6. Albarello, F., Crocetti, E., & Rubini, M
7. Koni, E., et al.
8. Stevens, M., Rees, T., Coffee, P., et al.
9. Moran, M. B., & Sussman, S.
10. Zwitter, C., Reiss, N., Rohrmann, S et al.
11. Postmes, T., Wichmann, L.J., van Valkengoed, A. et al.

همکاران^۱، ۲۰۱۸) به شکل رادیکال تری نشان داده اند که هویت اجتماعی حتی با کاهش افکار پارانویایی و کاهش خطر سایکوز نیز در ارتباط است.

مارسیا (۱۹۶۶) در عملیاتی کردن و قابلیت اندازه‌گیری مفهوم هویت، مفهومی تحت عنوان پایگاه هویت مطرح کرد. او دو روند را در شکل‌گیری هویت، اساسی تلقی می‌کند: بحران^۲ و تعهد^۳. مارسیا (۱۹۸۰) همچنین در جریان مصاحبه‌های ساختار یافته‌ای که با جوانان انجام داد به چهار ساخت (منزلت / پایگاه) هویتی محقق (موفق)^۴ معوق^۵ زودرس^۶ و سردرگم^۷ (مغشوش / آشفته) دست یافت.

در شرایط بهنجار، در موارد بسیاری روند آغازین هویت‌یابی با پراکندگی و ضبط هویت همراه است. اما تداوم آن تا انتهای نوجوانی و سال‌های دانشجویی، به نوعی آسیب‌زا است. افراد دارای هویت معوق تثبیت در چنین حالتی را نشان می‌دهند و به تداوم تعلیق و سرانجام هویت نمی‌اندیشند، نه درگیر بحران هویت می‌شوند و نه تعهدی را تعقیب می‌کنند. چنان که مارسیا (۱۹۸۷) بیان می‌دارد، این پراکندگی مشخصاً حاصل سیر ناکام بحران‌های مراحل قبلی ناشی از شکست در اعتماد^۸ و اطمینان و ایمنی‌یابی، خود مختاری^۹، و استقلال‌ابتکارگری^{۱۰} و غلبه ناایمنی^{۱۱} و عدم اعتماد^{۱۲}، تردید^{۱۳} و احساس گناه^{۱۴} است. این افراد جهت‌مدار عمل نمی‌کنند؛ پای‌بند به هنجارها و ارزش‌های معینی نیستند؛ لاقیدی در رفتارهایشان موج می‌زند؛ تاکید بر زندگی لحظه‌ای و نسبی‌گرایانه دارند (اسپرینتال و اسپرنیتال^{۱۵}، ۲۰۱۰). سایفگ کرنگ و فایان^{۱۶} (۲۰۱۸) در یک مطالعه مقایسه‌ای بین گروه بیماران و افراد سالم در سه سطح سنی نتیجه گرفتند که افراد گروه بیمار میزان هویت معوق بیشتر، نشخوار فکری و روابط والدینی ناسالم بیشتری گزارش کرده‌اند به همین دلیل به نظر می‌رسد که هویت معوق به ویژه در سنین بالاتر ممکن است با پاتولوژی در ارتباط باشد. همچنین این گروه مطابق پژوهش نصرتی، مظاهری، حیدری (۱۳۸۵) مختل‌ترین روابط را با والدین داشته‌اند؛ و احتمالاً در معرض بیشترین آسیب‌پذیری

1. McIntyre, J. C., Wickham, S., Barr, B., & Bentall, R. P

2. crisis

3. commitment

4. achived

5. moratorium

6. foreclosure

7. diffusion

8. trust

9. autonomy

10. initiative

11. insecurity

12. mistrust

13. doubt

14. guilt feeling

15. Sperintall, N.A. & Sperintall, R. C.

16. Seiffge-Krenke, I., & Escher, F. J.

اجتماعی قرار دارند. از سوی دیگر برخی مطالعات مانند ورشورن و همکاران^۱ (۲۰۱۷) نشان داده اند که افراد واجد پایگاه هویت آشفته کمترین میزان سازگاری را داشته اند.

مطالعات نشان داده است که روند هویت‌یابی دانشجویان با متغیرهای بسیار دیگری از جمله پیشرفت تحصیلی، رشته تحصیلی، نوع آموزش‌ها و نحوه سازگاری با بافتار دانشگاه در ارتباط است. مارسیا (۱۹۶۶) بر این تصور بود که محیط دانشگاه و حضور در آن فرصتی است که هویت‌های زودرس به هویت‌های موفق تبدیل گردد و برخی مطالعات اخیر نیز (ورشورن و همکاران، ۲۰۱۷) این موضوع را مورد تأیید قرار داده اند.

در افراد دچار هویت زودرس خطر مستحیل شدن در گروه‌های تندرو و افراطی و همانندسازی جبرانی، با چنین گروه‌ها و مراجعی وجود دارد (پاشا، گل شکوه، ۱۳۸۲). همچنین هویت‌های موفق و معوق از نظر تکاپو جهت وصول به هویت انتخابی روبروی هویت زودرس قرار می‌گیرند. از نظر قدرت شناختی و قضاوت اخلاقی و جرأت رقابت نیز افراد واجد هویت معوق و دیررس به افراد دارای هویت موفق نزدیک‌ترند. با این حال در موضع سازش‌پذیری اجتماعی و کاستی‌گرایی، اضطراب و ترس و فقدان دغدغه عزت‌نفس، هویت زودرس در کنار هویت موفق و در برابر هویت معوق قرار می‌گیرد. از این رو این دو نوع پایگاه (پایگاه‌های موفق و زودرس) در مقابل هویت‌های معوق و آشفته، همبستگی‌های منفی و مثبتی با مواردی نظیر عزت‌نفس، کمرویی، اضطراب و ترس نشان می‌دهند. در پژوهش‌های خارجی در مورد پایگاه‌های هویت، ورشورن و همکاران (۲۰۱۷) طی پژوهشی که به بررسی پایگاه‌های هویت از سنین نوجوانی تا جوانی پرداخته بودند نشان دادند که بین دختران و پسران از نظر میزان تلاش برای اکتشاف هویت تفاوت معناداری وجود دارد به صورتی که زنان بیشتر واجد هویت معوق (میزان جست و جوگری و اکتشاف بالا) و مردان بیشتر واجد پایگاه‌های هویت زودرس و آشفته (با وضعیت اکتشاف پایین و بی دغدغه‌تر به نسبت هویت) بودند. آن‌ها همچنین در این مطالعه نشان دادند که نوجوانان دبیرستانی بیشتر واجد پایگاه هویت آشفته و دانشجویان بیشتر واجد پایگاه هویت‌های معوق و همچنین موفق بوده اند.

در پژوهش‌های انجام گرفته در ایران در نمونه‌های دانشجویی غالباً تعداد افراد واجد هویت غیرموفق را برابر و بیشتر از آزمودنی‌های موفق نشان می‌دهند. پژوهش جلالی (۱۳۹۲) نتایج نشان داد که تقریباً هویت زودرس بیشترین میزان هویتی دانشجویان و هویت معوق در کمترین حد آن است، این در حالی است که اریکسون به اقتضای ویژگی جستجوگری این نوع هویت و انتظار تناسب آن با اقتضای دانشجویی، بر این تصور بود که هویت معوق بیشترین هویت دانشجویی را تشکیل می‌دهد و مارسیا تصور می‌کرد فرصت دانشجویی موجب تغییر و تبدیل هویت انفعالی و تقلیدی زودرس به هویت‌های پیشرفته خواهد بود. مکوند حسینی و همکاران

(۱۳۸۸) در این راستا نشان دادند که وضعیت دانشجویان ترم آخر از نظر هویت بین فردی بهتر از همتایان‌شان بود. این یافته نشان می‌دهد که دانشگاه در وضعیت بین فردی آنها اصلاح ایجاد کرده است.

یکی دیگر از مولفه‌های مورد بررسی این پژوهش هویت اجتماعی است. تاجفل (۱۹۷۹) هویت اجتماعی را درک فرد مبنی بر اینکه او متعلق به کدام گروه اجتماعی معین است و اینکه این تعلق با اهمیت دادن احساسی و ارزشی به این عضویت همراه است تعریف می‌کند (عالمی، ۱۳۸۳). افراد به تعداد شبکه‌های اجتماعی متمایز و روابطی که در آنها موضعی را اشغال کرده و نقشی را بازی می‌کنند هویت‌های متمایز دارند (استرایکر^۱، ۲۰۰۰). اهمیت هویت اجتماعی تا حدی است که برخی تحقیقات مانند مطالعه هکل، زاکی و ون باول^۲ (۲۰۱۸) نشان داده‌اند تعلق به پایگاه‌های هویت اجتماعی، مولفه‌های انگیزشی مانند ترجیح اجتماعی و ارزش‌گذاری اجتماعی را به شکل وسیع تحت تاثیر قرار می‌دهد به گونه‌ای که این تاثیرات در سطح عصب شناختی نیز قابل ردگیری است. عمده تحقیقات و نظریه‌پردازی‌ها، منابع هویت اجتماعی را ۴ دسته: هویت ملی، هویت دینی، هویت قومی و هویت مدرن معرفی کرده‌اند (باقری و سلیمان نژاد، ۱۳۹۲، لطف آبادی، ۱۳۸۳، عیوضی، ۱۳۸۰، یونسسی، ۱۳۸۶، مقدس، ۱۳۸۴، علی‌جانی، ۱۳۸۵، دغاقله، ۱۳۸۶) تایید شده‌اند. در رابطه با منابع هویت اجتماعی در جامعه ایران نیز مطالعاتی صورت گرفته است. حیدری (۱۳۹۶) طی پژوهشی تحت عنوان «سنجش هویت جمعی ایرانیان؛ با تاکید بر مولفه دینداری» نشان داد که گرایش دینی و دین‌داری در جامعه ایران بالا است و در میان چهار بعد دین‌داری به ترتیب؛ بعد شناختی، بعد اعتقادی، بعد عاطفی و بعد مناسکی دارای اولویت و اهمیت است. اما در طرح «بررسی وضعیت دینداری» در بین دانشجویان به دست آمد که میزان پای‌بندی دانشجویان به ابعاد مختلف دینداری از واریانس قابل توجهی برخوردار است؛ متفاوت بودن نمرات دینداری در ابعاد مختلف دینداری نشانگر این است که دینداری سنتی (که متضمن پای‌بندی افراد به همه ابعاد دینداری است)، در بین دانشجویان رو به سستی است؛ ضمناً پای‌بندی به برخی از ابعاد دینداری زیاد و به برخی دیگر کم می‌باشد. قنبری برزبان و همتی (۱۳۹۴) نیز در یک مطالعه فراتحلیل در حوزه هویت دینی نشان دادند که تقلیل‌گرایی، اعوجاج مفهومی و نبود پایه نظری و روش‌شناختی منسجم مهم‌ترین نقاط ضعف سنجه‌های هویت دینی در این پژوهش‌هاست. به طور کلی نتایج این پژوهش‌ها حاکی از وضعیت مثبت هویت دینی و ارتباط مثبت و هم‌زیستی بین هویت دینی و هویت‌های رقیب (هویت ملی و هویت قومیتی) بجز هویت مدرن و جهانی است.

در بررسی هویت قومی در ایران نیز مطالعاتی انجام شده که می‌توان از پژوهش بهشتی و حق مرادی (۱۳۹۶)، کرمانی و ساعی (۱۳۹۶)، فکوهی (۱۳۸۸)، توسلی و قاسمی (۱۳۸۰)، عبداللهی و

1. Strayker

2. Hackel, L. M., Zaki, J., & Van Bavel, J. J.

حسین‌بر در بلوچستان (۱۳۸۱)، احمدلو و افروغ در آذربایجان (۱۳۸۱)، چلبی (۱۳۸۷) و حاجیانی (۱۳۸۷) و در سطح ملی برای کل اقوام، موج‌های طرح ملی سنجش نگرش‌ها و ارزشها (۱۳۸۲-۱۳۹۴) توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نام برد. نتایج اغلب این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که هویت قومی در ایران قوی است. در تحقیق چلبی احساس هویت قومی و تعهد قومی حدود ۸۰ درصد است. همچنین ۸۳ درصد آزمودنیهای پژوهش حاجیانی گزارش کردند در خانه به زبان مادری سخن می‌گویند (حاجیانی، ۱۳۸۷). ۷۸/۵ درصد پاسخگویان یک پیمایش نیز قومیت را باعث غرور و افتخار خود می‌دانستند (ابوالحسنی، ۱۳۸۶). در مورد هویت مدرن نیز برخی تحقیقات صورت گرفته است مانند مطالعه مقدس و همکاران (۱۳۸۴) در مورد جهانی شدن و تغییر هویت اجتماعی زنان، نتایج این پژوهش نشان داد هویت مدرن، هویت جنسی زنان را تحت تأثیر قرار داده و هویت مدرن جنسی در آنها شکل گرفته است. ضمناً هویت جنسی آنها برجسته گردیده و از غلظت هویت‌های قومی، گروهی، ملی و دینی آنها کاسته شده است.

در مورد ضرورت‌های انجام این پژوهش در جامعه ایرانی می‌توان گفت که ایران، یک کشور با جمعیتی جوان است از جمله اتفاقاتی که وقوع آن در مورد این جمعیت جوان ممکن و محتمل است مقوله بحران هویت است. لذا بررسی هویت فردی و سنجش ابعاد آن در میان دانشجویان امری است از جمله کاستی‌ها در این حوزه، شمار اندک پژوهش‌هایی است که به بررسی همزمان ابعاد هویت در دو سطح (فردی / اجتماعی) پرداخته‌اند. بر این اساس این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سوال است که مؤلفه‌ها و منابع هویت فردی و اجتماعی (قومی، متجدد، دینی) در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران کدامند و چه ارتباطی بین آنها وجود دارد؟

روش

در این پژوهش از روش زمینه‌یابی^۱ (پیمایشی) اکتشافی استفاده شد. در پژوهش حاضر تمامیدانشجویان دختر و پسر مشغول به تحصیل در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی رشته‌های فنی مهندسی، پزشکی و علوم انسانی دانشگاه‌های شهر تهران، در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ به عنوان جامعه در نظر گرفته شدند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده شده است. به منظور انتخاب نمونه مورد نیاز، فهرستی کامل از تمامی دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، وزارت بهداشت و دانشگاه آزاد اسلامی در شهر تهران تهیه شد. در گام بعد فهرستی از دانشکده‌های دانشگاه‌های منتخب تهیه گردید و از هر دانشکده نمونه‌ای انتخاب گردید. برای محاسبه حجم نمونه از روش مورگان استفاده گردید. بر این اساس در پژوهش حاضر و در اجرای مراحل تهیه ابزار به جهت حساسیت فرایند پژوهش، کنترل خطا، احتمال ریزش آزمودنی، تعداد ۶۰۰ پرسشنامه توزیع گردید که تعداد ۵۲۴ پرسشنامه پس از

گذراندن مراحل کنترل، بازبینی و حذف پرسشنامه‌های نامناسب، ثبت و اطلاعات آنها تحلیل گردید.

ابزارهای پژوهش

الف) پرسشنامه گسترش یافته سنجش عینی هویت من (*Eom-EIS*): در این پژوهش از پرسشنامه هویت فردی آدامز (*EMO-EIS-2*) استفاده گردید. پرسشنامه دارای ۶۴ گویه می‌باشد که بر مبنای درجه‌بندی لیکرت^۲ و به صورت ۶ درجه‌ای به گویه‌ها پاسخ داده می‌شود. پرسشنامه سنجش عینی هویت من (*EOM-EIS*)^۳ در سال ۱۹۷۹ توسط آدامز^۴، شی^۵ و فیچ^۶ برای سنجش چهار پایگاه هویتی سردرگم، زودرس، معوق و موفق در سه حیطه شغل، سیاست و مذهب ساخته شد. تعداد سوالات این پرسشنامه با توجه به طراحی ۲ سوال در هر حیطه و جمعاً ۶ سوال برای هر پایگاه هویتی شامل ۲۴ سوال برای پرسشنامه سنجش عینی هویت بود (آدامز و همکاران، ۱۹۸۹، نقل از سلگی، ۱۳۸۹). در سال ۱۹۸۴ گرانته و انت^۷ و آدامز با تفکیک جنبه عقیدتی و بین فردی، با توسعه پرسشنامه سنجش عینی پایگاه هویت من (*EOM-EIS*)، اولین پرسشنامه گسترش یافته سنجش عینی پایگاه هویت من (*EOM-EIS-I*) را ساختند. این پرسشنامه در بخش عقیدتی، چهار محتوای شغل، سیاست، فلسفه زندگی و مذهب را (با در نظر گرفتن ۲ سوال برای هر یک از چهار محتوا و جمعاً ۸ سوال برای هر پایگاه هویتی) شامل می‌شود. با توجه به ۴ پایگاه هویتی که برای هر پایگاه هویتی ۸ سوال در نظر گرفته شده است در مجموع ۳۲ سوال به بخش عقیدتی هویت اختصاص یافته است. در بخش هویت بین فردی نیز چهار حیطه نقش جنسی، انتخاب دوست، تفریح و وعده ملاقات با جنس مخالف در نظر گرفته شده است. تعداد سوالات این بخش نیز مانند بخش عقیدتی ۳۲ سوال و در کل، پرسشنامه دارای ۶۴ سوال است (سلگی، ۱۳۹۴).

در سال ۱۹۸۶ آدامز و بنیون^۸ با اصلاح پرسشنامه (*EOM-EIS-I*) خصوصاً در بخش بین فردی، دومین پرسشنامه گسترش یافته سنجش عینی پایگاه هویت من (*EOM-EIS-2*) را با حفظ همان ساختار و با همان ۶۴ سوال مورد اصلاح قرار دادند (همان منبع). کاربرد این پرسشنامه در ۳۷ کشور گزارش شده است. آدامز و همکاران، اعتبار و پایایی پرسشنامه را در حد قابل قبولی گزارش کرده‌اند. آنها پنج نوع اعتبار را در مورد پرسشنامه (*EOM-EIS-I*) و (*EOM-*)

1. extended objective measure of ego Identity states.

2. Likert,s Scale

3. extended objective measure of ego identity states

4. Adams

5. Shea

6. Fitch

7. Gratevant

8. Bennion

EIS-2) مورد بررسی قرار داده‌اند که عبارتند از پیش‌بین، همزمان و دو نوع اعتبار سازه شامل: اعتبار تحلیل عاملی، همگرا و واگرا. همچنین در مطالعه پایایی پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ (اجرا شده روی ۶۳۸ نفر از دانشجویان زن و مرد در دو مقیاس عقیدتی و بین فردی) از ۰/۵۹ تا ۰/۸۱ به دست آمد. ضریب پایایی آزمون-آزمون مجدد محاسبه شده از سوی گرانته وانت و آدامز در سال ۱۹۸۴ از ۰/۵۹ تا ۰/۸۲ گزارش شده است. در مطالعه بنیون و آدامز (۱۹۸۶) ضریب آلفای مقیاس‌های بین فردی ۰/۵۸ بود؛ در حالی که در گروه ایرانی این ضریب از ۰/۶۰ تا ۰/۸۱ به دست آمد (غضنفری، ۱۳۸۲).

ب) پرسشنامه هویت اجتماعی (محقق ساخته): برای ساخت پرسشنامه هویت اجتماعی اقدامات زیادی صورت گرفت. به این منظور ابتدا به مطالعه مقیاس‌ها و پرسشنامه‌های تهیه شده با همین موضوعات مبادرت گردید و به موازات آن از نظرات کارشناسان و متخصصان جهت تدوین مولفه‌های هویت ملی و اجتماعی استفاده شد. مطالعات نشان می‌داد در هر یک از حوزه‌های هویت اجتماعی و ۳ بخش آن یعنی هویت ملی و قومی (قنبری، ۱۳۸۸، یوسفی ۱۳۸۰، جهاددانشگاهی، ۱۳۸۲، ...)، هویت دینی (پویافر ۱۳۸۶، شجاعی‌زند ۱۳۸۴ و ... و هویت مدرن، (قلی پور، ۱۳۸۴، ابوالحسنی، ۱۳۸۶ و ...) مقیاس‌هایی ساخته شده است. پس از بررسی بیش از ۳۰ مقیاس این حوزه و تدوین تمامی مولفه‌های به دست آمده در تمامی این مقیاس‌ها مجموعاً ۳۵۹ مولفه در چهار حوزه کلی هویت دینی، هویت ملی، هویت قومی و هویت مدرن شناسایی شد. برای بررسی روایی پرسشنامه با استفاده از روایی صوری عمل شد و تمامی ۳۵۹ مولفه ۴ حوزه هویتی در اختیار ۱۲ استاد و صاحب‌نظر قرار گرفت. (۳ استاد علوم سیاسی، ۵ استاد جامعه‌شناسی و ۴ استاد روانشناسی). از این اساتید درخواست گردید کل مولفه‌های هر سرفصل را رتبه‌بندی نمایند. این اقدام خود نوعی اعتبار محتوا قلمداد می‌گردد در این مرحله تعداد سوالات به ۱۵۱ مولفه تقلیل پیدا کرد و در دو مرحله اجرا و اعتبار یابی شد. به منظور اعتباریابی این پرسشنامه و پاسخ به این سوال که پرسشنامه واقعاً آن چه را که برای آن طرح شده است می‌سنجد یا نه، از روش اعتبار سازه استفاده شد. در جهت اعتبار سازه، روش تحلیل عامل اکتشافی مورد استفاده قرار گرفت. با توجه به نتایج تحلیل عاملی، در ۴ خرده آزمون، جمعاً ۳۱ عامل شناسایی شد که تنها ۱۳ عامل آنها معنی‌دار بود. جهت بررسی پایایی پرسشنامه از ضریب پایایی آلفای کرونباخ بهره گرفته شد و میزان کلی این ضریب برآیسه خرده مقیاس هویت قومی، هویت دینی و هویت مدرن به ترتیب برابر ۰/۸۴، ۰/۹۵ و ۰/۷۰ به دست آمد. در مجموع می‌توان گفت که کل سوالات پرسشنامه می‌تواند هویت اجتماعی (قومی - دینی - مدرن) را بسنجد.

بعد از جمع آوری و بازبینی پرسشنامه‌ها، کدگذاری پرسشنامه‌ها و ثبت داده‌ها به صورت رایانه‌ای انجام شد. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از آزمون کای اسکوئر و آزمون رگرسیون چند مرحله ای (گام به گام) استفاده شد.

یافته‌ها

زنان ۵۴/۶ درصد و مردان ۴۳/۹ درصد حجم نمونه را تشکیل داده‌اند. بیشترین فراوانی گروه نمونه (حدود ۸۳ درصد) در طیف سنی ۱۷ تا ۲۶ سال قرار دارد. میانگین سنی جمعیت پاسخگو ۲۳/۴ سال، کمترین سن ۱۷ سال و بالاترین سن ۵۳ سال می‌باشد. انحراف استاندارد نیز ۴/۹۶ می‌باشد. همچنین بیشترین درصد گروه نمونه مربوط به دانشجویان مقطع کارشناسی است که بیشترین فراوانی را در میان جمعیت جامعه دانشجویی دارد. دانش‌آموختگان گروه آموزشی علوم انسانی رتبه اول از حیث فراوانی در میان گروه نمونه دارند.

جدول ۱. شاخص‌های آماری توصیفی متغیرها

شاخص آماری متغیر	دامنه	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس	تعداد
هویت اجتماعی	۱۶۰	۷۳	۲۳۳	۱/۴۶۸۶۳۲	۳۴/۲۶	۱/۱۷۴۳۳	۵۲۴
هویت قومی	۵۴	۱۹	۷۳	۳۶/۴۴	۹/۳۴	۸۷/۱	۵۲۴
هویت دینی	۹۰	۳۴	۱۲۴	۷۳/۰۶	۲۳/۵۳	۵۵۳/۵۶	۵۲۴
هویت مدرن	۴۷	۱۷	۶۴	۳۷/۳۶	۶/۸۲	۴۶/۵۶	۵۲۴
هویت موفق	۶۸	۱۸	۸۶	۴۷/۶	۱۰/۴۹	۱۱۰/۱۵	۵۲۴
هویت معوق	۸۱	۱۸	۹۹	۷۱/۳۷	۱۴/۱۱	۱۹۹/۱۲	۵۲۴
هویت زودرس	۶۷	۲۱	۸۸	۵۷/۲۶	۱۰/۸۰	۱۱۶/۷۰	۵۲۴
هویت آشفته	۷۳	۲۲	۹۵	۷۰/۱۷	۱۱/۲۰	۱۲۵/۵۴	۵۲۴

پایگاه‌های هویت فردی در جمعیت مورد مطالعه از حیث فراوانی دارای تفاوت معنی‌دار هستند.

برای آزمون این فرضیه از آزمون کای اسکوئر استفاده شد. جدول زیر اطلاعات بعد ایدئولوژیک ۴ پایگاه هویت آشفته، زودرس، معوق و موفق را ارائه می‌دهد.

جدول ۲. آزمون کای اسکوئر بعد ایدئولوژیک ۴ پایگاه هویت فردی

تفاوت	N مورد انتظار	N مشاهده شده	پایگاه هویت فردی
-۶۱/۵	۱۰۶/۵	۴۵	آشفته
-۳۷/۵	۱۰۶/۵	۶۹	زودرس
۱۶۵/۵	۱۰۶/۵	۲۷۲	معوق
-۶۶/۵	۱۰۶/۵	۴۰	موفق
—	—	۴۲۶	جمع

داده‌ها مبین این هستند که هویت معوق اولین پایگاه هویتی و تعداد آن از حد مورد انتظار بسیار بیشتر است. جدول زیر نیز اطلاعات مربوط به ۴ پایگاه هویت فردی را در بعد بین فردی نشان می‌دهد

جدول ۳. آزمون کای اسکوتر بعد بین فردی ۴ پایگاه هویت فردی

تفاوت	N مورد انتظار	N مشاهده شده	پایگاه هویت فردی
-۳۹	۱۰۲	۶۳	آشفته
-۹۱	۱۰۲	۱۱	زودرس
۲۰۱	۱۰۲	۳۰۳	معوق
-۷۱	۱۰۲	۳۱	موفق
—	—	۴۰۸	جمع

جدول ۴. جدول کای اسکوتر

بعد بین فردی	بعد ایدئولوژیک	
۵۴۱/۶۰۸	۳۴۷/۴۲۷	کای اسکوتر
۳	۳	درجه آزادی (DF)
$P < .01$	$P < .01$	سطح معنی‌داری

با عنایت به χ^2 حاصله و درجه آزادی ۳ و در سطح معناداری ۰/۰۱ کای اسکوترهای حاصله بالاتر از کای اسکوتر جدول است. بنابراین بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

هویت فردی بر متغیر هویت اجتماعی تاثیر دارد. برای آزمون این فرضیه از روش تحلیل رگرسیون مرحله‌ای (گام به گام) استفاده شده است. در جریان تحلیل رگرسیون مجموعه متغیرهای پیش‌بین مشخص شد که ۳ متغیر: هویت معوق، هویت آشفته و هویت موفق می‌توانند به عنوان بهترین مجموعه متغیرها، هویت اجتماعی دانشجویان را پیش‌بینی کنند. قوی‌ترین پیش‌بینی کننده هویت اجتماعی دانشجویان، متغیر هویت معوق است ($P < .01$)، $F = 49/554$ ، $\beta = 0/384$ (=) این متغیر به تنهایی ۱۴/۷ درصد از واریانس نمرات هویت اجتماعی دانشجویان را به صورت معنی‌داری تعیین می‌کند ($P < .01$)، $F = 91/278$ ، $R^2 = 0/147$ ، همچنین دو متغیر هویت معوق و آشفته روی هم ۲۵/۴ درصد از واریانس هویت اجتماعی را به طور معنی‌داری تعیین می‌کنند ($P < .01$)، $F = 90/050$ ، $R^2 = 0/254$ ، متغیرهای هویت معوق و هویت آشفته و هویت موفق نیز در مجموع ۲۶/۶ درصد از واریانس هویت اجتماعی را به طور معنی‌داری تعیین می‌کنند ($P < .01$)، $F = 64/143$ ، $R^2 = 0/266$.

جدول ۵. نتایج تحلیل رگرسیون مرحله‌ای اثر هویت فردی بر هویت اجتماعی

پیش‌بینی کننده (متغیر مستقل)	مرحله اول			مرحله دوم			مرحله سوم		
	(اثر ضریب (بتا))	مقدار	سطح (P معنی داری)	(اثر ضریب (بتا))	مقدار	سطح (P معنی داری)	(اثر ضریب (بتا))	مقدار	سطح (P معنی داری)
هویت معوق	۰/۳۸۶	۹/۵۵۴	$P < ۰/۰۱$	-۰/۵۴۸	۱۲/۰۱۱	$P < ۰/۰۱$	-۰/۵۱۴	۱۱/۸۸۶	$P < ۰/۰۱$
هویت آشفته	-	-	-	-۰/۳۶۷	-۸/۷۰۴	$P < ۰/۰۱$	-۰/۳۳۳	-۷/۷۳۹	$P < ۰/۰۱$
هویت موفق	-	-	-	-	-	-	-۰/۱۲	۳/۰۶۹	$P < ۰/۰۱$
ضریب همبستگی (R چند متغیری)	۰/۳۸۶			-۰/۵۰۷				-۰/۵۲۰	
ضریب تعیین چند (R متغیری ۲)	۰/۱۴۷			۰/۲۵۴				۰/۲۶۶	
F مقدار	۹۱/۲۷۸			۹۰/۰۵۰				۶۴/۱۴۳	
سطح معنی داری (P)	$P < ۰/۰۱$			$P < ۰/۰۱$				$P < ۰/۰۱$	

وزن هر یک از متغیرهای: هویت معوق، آشفته و موفق برای پیش‌بینی هویت اجتماعی به ترتیب ۱/۲۴۷، ۰/۰۲- و ۰/۳۹۳ می‌باشد. همانگونه که ملاحظه می‌شود متغیرهای هویت معوق و هویت موفق با ضرایب مثبت وارد معادله رگرسیون شده‌اند، در حالی که متغیر هویت آشفته دارای ضریب منفی است.

بحث و نتیجه‌گیری

مسئله اصلی پژوهش بررسی وضعیت توزیع و ارتباط منزلت‌های هویت فردی و اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران بود. در تحلیل داده‌های توصیفی متغیرهای پژوهش می‌توان گفت که در میان مولفه‌های هویت اجتماعی هویت قومی از غلظت پذیرش بالاتری برخوردار است. داده‌ها گواهی می‌دهند که قومیت متغیری قوی و عوامل مستخرج از آن مقبول پاسخگویان هستند. بعد از هویت قومی، هویت مدرن و بعد از آن هویت دینی قرار دارد. مطالعه نتایج هویت فردی نیز گویای آن هستند که بیشترین حجم پاسخگویان در پایگاه معوق متمرکز هستند و این پایگاه در هر دو بعد ایدئولوژیک و بین فردی در رتبه اول قرار گرفته است. در بعد ایدئولوژیک، پایگاه زودرس در رتبه دوم بوده و در بعد بین فردی هویت آشفته در رتبه دوم قرار دارد. در مطالعه جنسیتی هویت فردی، باز هویت معوق در رتبه اول قرار دارد (در هر دو جنس و در هر ۲ بعد). در بعد ایدئولوژیک (هم در زنان هم در مردان) هویت زودرس در

رتبه دوم دیده می‌شود. در بعد بین فردی، (هم در زنان، هم در مردان) پایگاه آشفته در رتبه دوم قرار گرفته است. نکته حائز اهمیت این است که در تمامی این طبقه‌بندیها، هویت موفق در رتبه‌های ۳ یا ۴ قرار دارد و سهم آن از ۴ پایگاه هویت فردی، جلب پاسخ (حداکثر) ۱۰ درصد جمعیت نمونه است. نکته دیگر شناسایی جایگاه برتر هویت معوق است. این پایگاه بین ۶۰ تا ۷۰ درصد جمعیت پاسخگوی این پژوهش را شامل شده است.

یافته پژوهشی کثرت مضمولین پایگاه معوق با پیش‌بینی اریکسون همخوان است. اریکسون (۱۹۶۸) پیش‌بینی کرده بود هویت معوق به جهت فرایند جستجوگری و کنکاش موجود در آن، مقتضای دوره دانشجویی است و لذا بیشترین فراوانی را در بین دانشجویان دارد. مارسیا (۱۹۶۶) نیز تصور می‌کرد دانشگاه مکانی است که می‌تواند هویت معوق پر تعداد را به موفق بدل کند. این پیش‌بینی‌ها با نتایج پاره‌ای تحقیقات دیگر (مونرو و آدامز، ۱۹۷۷، آرچر و واترمن، ۱۹۹۴، استریت ماتر، ۱۹۹۳) و برخی تحقیقات داخلی همچون تحقیق شکرایی (۱۳۸۰) و پاشا و گل شکوه (۱۳۸۳) همخوان است. بر پایه این پژوهش‌ها، هویت تعلیقی در میان دانشجویان رواج بیشتری دارد و بین ۲۵ تا ۳۰٪ دانشجویان را شامل می‌شود. اما نتایج برخی پژوهش‌های داخلی همچون پژوهش جلالی (۱۳۸۷)، شکرکن و همکاران (۱۳۸۰) با نتایج این پژوهش ناهمخوان است. در پژوهش جلالی، هویت زودرس با ۵/۵ درصد رتبه اول را احراز کرده است و معوق با ۴/۶ درصد سهم ناچیزی در پوشش پایگاه هویتی دانشجویان داشته است.

در مقایسه با مطالعات خارجی اگر چه بخشی از یافته‌های ورشورن و همکاران (۲۰۱۷) از جهت وجود میزان بالای هویت معوق در دانشجویان با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد اما بخش دیگر از یافته‌های آنها پایگاه هویت موفق را در کنار هویت معوق بالاترین هویت دانشجویان معرفی نموده بود این در حالی است که در پژوهش حاضر هویت موفق جایگاه بالایی در رتبه بندی ندارد و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر ناهمخوان است. نکته ای که در اینجا قابل توجه به نظر می‌رسد این است که دانشجویان ایرانی بر خلاف برخی مطالعات خارجی که نشان داده اند هویت موفق یکی از پایگاه‌های عمده هویت دانشجویان است وضعیت مناسبی ندارند.

از دیگر یافته‌های قابل ذکر این پژوهش اینکه افراد متعلق به هر پایگاه در هر دو جنس خیلی شبیه است. اولاً هویت معلق (هم در بعد ایدئولوژیک هم در بعد بین فردی) در هر دو جنس در رتبه اول و پایگاه زودرس در هر دو جنس در پایگاه دوم است. لذا این ادعا که پایگاه زودرس در زنان، پایگاه برتر و مهمتر است رد می‌شود. تنها تفاوت جنسیتی، مربوط به بعد ایدئولوژیک است. در این بعد ترتیب پایگاه‌های سوم و چهارم در دو جنس معکوس شده است (در زنان هویت موفق در رتبه سوم و هویت آشفته در رتبه چهارم است اما در مردان هویت آشفته در رتبه سوم و هویت موفق در رتبه چهارم قرار دارد). درصد شمول این پایگاه‌ها هم، متفاوت است. فی‌المثل پایگاه موفق در زنان ۱۰/۳ درصد اما در مردان ۸/۱ درصد است. یا

پایگاه آشفته در زنان ۹/۸ درصد، اما در مردان ۱۱/۹ درصد است. که این یافته با نتایج پژوهش جلالی (۱۳۸۷) سازگار است. جلالی اعلام کرد که هویت آشفته در مردان بالاتر از زنان است. در بعد بین فردی، گرچه ترتیب پایگاه‌ها در هر دو جنس شبیه است (به ترتیب در هر دو جنس: معوق، آشفته، موفق، زودرس) اما درصدها در دو جنس متفاوت است. بیشترین تفاوت در اینجا به هویت آشفته مربوط است که در مردان ۲۱ درصد است، اما در زنان ۱۱/۱ درصد. در هویت موفق هم درصد زنان بیشتر است (۹/۳ درصد زنان در مقابل ۵/۳ درصد مردان). بنابراین در مقام جمع‌بندی می‌توان گفت که: زنان در کل در هر دو بعد بین فردی و ایدئولوژیک در قیاس با مردان از وضعیت زیر برخوردارند: هویت موفق بیشتر. هویت آشفته کمتر. هویت زودرس بیشتر. هویت معلق، در بعد ایدئولوژیک کمتر و در بعد بین فردی بیشتر.

همانگونه که ذکر شد این تفاوتها (با عنایت به فراوانی و درصد کل پاسخگویان) چشمگیر نیست و اعداد و ارقام بیشتر مؤید شباهت‌اند تا تفاوت. نکته دیگر در باب نتایج هویت فردی به تفاوت‌های دو بعد ایدئولوژیک و بین فردی مربوط می‌شود به شرح زیر: در حالیکه پایگاه معوق در هر ۲ بعد رتبه اول را احراز کرده در بعد بین فردی از درصد بالاتری برخوردار است (۷۴/۳ درصد در مقابل ۶۳/۸ درصد) پایگاه زودرس در بعد ایدئولوژیک در رتبه دوم است اما در بعد بین فردی در رتبه آخر قرار دارد (۱۶/۲ درصد در مقابل ۲/۷ درصد) پایگاه آشفته در بعد ایدئولوژیک در رتبه سوم است اما در بعد بین فردی در رتبه دوم (۱۰/۶ درصد در مقابل ۱۵/۴ درصد) و پایگاه موفق در بعد ایدئولوژیک در رتبه آخر است (چهارم)، اما در بعد بین فردی در رتبه سوم است (۹/۴ درصد در مقابل ۷/۶ درصد).

نظر به ارزیابی‌های به عمل آمده می‌توان گفت که جمعیت دانشجویی جامعه مورد مطالعه (دانشگاه‌های شهر تهران) وضعیت هویتی مطلوبی ندارد و درگیر تعلیق و تاخیر هویت است. بیشترین کسانی که از هویت تعلیقی هم خارج مانده‌اند یا گرفتار هویت زودرس‌اند (در بعد ایدئولوژیک) که هویتی خام و تقلیدی است یا در پایگاه هویت آشفته (در بعد بین فردی) گرفتار شده‌اند. غیر از احراز رتبه اول توسط هویت معلق، نکته نگران‌کننده دیگر، فاصله فاحش جمعیت این پایگاه با پایگاه بعدی است. در حالی که برخی پژوهش‌های داخلی شیوع هویت تعلیقی در جامعه دانشجویی را ۲۵ تا ۳۰ درصد گزارش کرده‌اند (شکری، ۱۳۸۰، گل شکوه، ۱۳۸۳) این پژوهش شیوع این هویت را بین ۶۳/۸ (در بعد ایدئولوژیک) تا ۷۴/۳ درصد (در بعد بین فردی) به دست آورده است.

در خصوص یکی دیگر از فرضیات این پژوهش نیز می‌توان گفت هویت اجتماعی ابواب، اقسام و ابعاد مختلفی دارد شامل هویت: قومی، جنسی، فرهنگی، سنی، طبقه‌ای، دینی، ملی، شغلی، جهانی، نژادی، خانوادگی، نسلی و... (وودوارد، ۲۰۰۲، عالمی، ۱۳۸۰، حاجیانی، ۱۳۸۷). در بین این ابعاد و اقسام، ۳ طبقه یا ۳ قسم هویت دینی، قومی و مدرن از مهم‌ترین و اثرگذارترین شیوه‌های تعریف فرد از خود در صورت حضور در گروه‌های اجتماعی است؛ که در

این پژوهش این ۳ بعد را به عنوان ۳ رکن هویت اجتماعی در این پژوهش وارد کرده و به عنوان متغیرهای اصلی هویت اجتماعی مورد مطالعه قرار داده شدند. در حقیقت محتوای فرضیه دوم یک مفروضه پیشینی بود که تحقیق حاضر بر روی آن استوار و به مدد آن پا گرفته است. نتایج حاصل از ماتریس همبستگی‌ها (که در اینجا به دلیل اختصار بدان‌ها اشاره نشد) نیز نشان داد که این مفروضه از اصالت و اعتبار مفهومی لازم برخوردار است؛ زیرا از یک سو هر ۳ متغیر مورد نظر، متغیرهایی اجتماعی هستند و از سوی دیگر با هم پیوند، همگنی و همسویی دارند. لذا گرچه این مفروضه به مدد نظریات و پژوهش‌های قبلی مستقر شد اما به کمک نتایج و یافته‌های این پژوهش تایید گردید. در مورد فرضیه سوم نیز می‌توان گفت پایگاه هویت موفق با هر ۳ عامل هویت قومی شامل احساس تعهد قومی، همگرایی فرهنگی قومی - ملی و احساس تعلق قومی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار است. پایگاه هویت معوق با عامل احساس تعهد قومی و احساس تعلق قومی رابطه معنی‌دار (مثبت) دارد ولی با عامل همگرایی فرهنگی قومی - ملی فاقد رابطه است. پایگاه هویت زودرس با هیچیک از ۳ عامل هویت قومی رابطه‌ای ندارد. پایگاه هویت آشفته با ۳ عامل هویت قومی دارای رابطه معنی‌دار منفی است. داده‌ها گویای آن هستند که عوامل هویت قومی با هویت موفق رابطه معنی‌دار و از نوع مثبت دارند بالعکس هویت آشفته با هویت قومی دارای رابطه منفی و معکوس است. در تحلیل این داده‌ها می‌توان از نتایج پاره‌ای پژوهش‌های فینی کمک گرفت. فینی (۱۹۹۰) در بررسی تاثیر هویت قومی بر حرمت خود، اعتماد به خود و هدف زندگی دریافت که بین هویت قومی و متغیرهای مورد اشاره رابطه وجود دارد؛ بدین صورت که با افزایش سطح این متغیرها هویت قومی نیز افزایش می‌یابد. همچنین مطالعات نشان داده است میزان تعهد و مشارکت در امور سیاسی، اجتماعی با هویت موفق همبستگی مثبت دارد. طبق این نظر گاه، فرد دارنده هویت سردرگم، سلبی و منفی بافانه به حضور سیاسی - اجتماعی نگاه می‌کند و کمترین حضور و مشارکت مربوط به هویت زودرس است (جلالی، ۱۳۸۷).

بر این اساس می‌توان گفت از آنجا که هویت قومی جهت ظهور و بروز، به تعهد، تعلق، شناخت و آگاهی قومی محتاج است با هویت موفق [که تعهد و تعلق و مسئولیت‌پذیری از مولفه‌های آن است] همبسته است. این رابطه را به شکلی محدودتر در میان پایگاه معوق و هویت قومی می‌توان شناسایی کرد. محدودیت مذکور به بحرانهای ذریبط پایگاه معوق وابسته است. رابطه معکوس بین هویت قومی و پایگاه آشفته نیز به مختصات و اوصاف پایگاه مذکور وابسته است که رد و طرد تعهد و تعلق [از جمله در مورد هویت قومی] از مولفه‌های آن است. در مورد رابطه پایگاه‌های هویت فردی با هویت دینی نتایج بدین صورت بدست آمد که هویت موفق با هر ۳ عامل هویت دینی دارای رابطه مثبت معنی‌دار است. هویت معوق با هر ۳ عامل هویت دینی دارای رابطه مثبت معنی‌دار است. هویت زودرس با عامل تحمل و همزیستی دینی

دارای رابطه مثبت معنی‌دار است و با دو عامل دیگر هویت دینی رابطه‌ای ندارد. هویت آشفته با هر ۳ عامل هویت دینی دارای رابطه است. با دو عامل الزام اجتماعی به دین و تعهد و الزام دینی رابطه منفی ولی با تحمل و همزیستی دینی رابطه مثبت دارد. این داده‌ها موید این هستند که بیشترین همبستگی مثبت بین هویت موفق و معوق با عوامل هویت دینی دیده می‌شود و بیشترین رابطه منفی نیز بین هویت آشفته با عوامل هویت دینی وجود دارد.

این یافته‌ها با نتایج پژوهش رحیمی‌نژاد همخوان است. رحیمی‌نژاد (۱۳۷۹) نشان داد که نفی هویت دینی با هویت آشفته و معوق همبستگی مثبت دارد. البته نتایج این پژوهش در مورد هویت معوق با نتایج پژوهش رحیمی‌نژاد ناهمخوان است. در مطالعات مارک اشتروم، آدامز و همکاران (۱۹۹۴) نیز همبستگی مثبت بین شرکت در مراسم کلیسا (هویت دینی) و پایگاه‌های موفق و زودرس نشان داده شد. فولتن (۱۹۹۷) نیز رابطه مثبت بین هویت دینی و هویت معوق، همچنین رابطه منفی هویت دینی با هویت معوق و آشفته را نشان داد. نتایج این پژوهش با نتایج مطالعه کانگ همخوان است. کانگ و همکاران (۲۰۰۰) نشان دادند انجام مراسم مذهبی و رفتن به کلیسا مستقیماً با هویت مرتبط‌اند و افراد دارای هویتی دینی - قومی از سلامت روان و ثبات هیجانی بیشتر و عزت نفس بالاتر [اوصاف هویت موفق] برخوردارند. در مورد رابطه پایگاه‌های هویت فردی با هویت مدرن نتایج زیر به دست آمده است. هویت موفق با ۲ عامل هویت مدرن (تعامل و تکثر فرهنگی و جهانی‌نگری) رابطه مثبت معنی‌دار دارد. هویت معوق با عامل تعامل و تکثر فرهنگی رابطه مثبت ولی با جهانی‌نگری رابطه منفی دارد. هویت زودرس با تعامل و تکثر فرهنگی رابطه مثبت ولی با جهانی‌نگری بی‌ارتباط است. هویت آشفته با تعامل و تکثر فرهنگی رابطه مثبت و با عامل جهانی‌نگری رابطه منفی دارد. داده‌ها موید این هستند که در هویت فردی بیشترین همبستگی مثبت بین هویت موفق و عوامل هویت مدرن وجود دارد. این رابطه هویت فردی با هویت مدرن در سایر پایگاه‌های هویت فردی متلاطم و متغیر است.

همچنین در مقام تجمیع اثر هویت فردی بر تمامی ابعاد هویت اجتماعی می‌توان گفت که قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده هویت اجتماعی دانشجویان، متغیر هویت معوق است. همچنین دو متغیر هویت معوق و آشفته روی هم ۲۵/۴ درصد از واریانس هویت اجتماعی را به طور معنی‌داری تعیین می‌کنند. و این یافته‌ها نشان از اهمیت مولفه‌های هویت فردی بر شکل‌گیری هویت اجتماعی دارد. معنای این رابطه این است که بخش زیادی از رابطه تعاملی هویت فردی و اجتماعی در میان دانشجویان ایرانی بر مبنای پایگاه‌های هویت فردی آشفته و معوق شکل می‌گیرد که جزو مولفه‌های موفق هویت محسوب نمی‌شوند. همان‌گونه که مطالعه آلبرلو و همکاران (۲۰۱۸) نشان داده بود اثرات منفی و مثبت هویت فردی و اجتماعی به مرور به هم نزدیک تر می‌شوند و این موضوع ممکن است هشدار دهنده باشد چرا که ممکن است

هویت اجتماعی دانشجویان به تبع پایگاه‌های هویت فردی در وضعیت نامناسبی قرار بگیرد. از آنجا که مطالعاتی مانند (کنی و همکاران، ۲۰۱۹؛ استیون و همکاران، ۲۰۱۷، زوبتلر و همکاران، ۲۰۱۸ و پستمس و همکاران، ۲۰۱۹) نقش هویت اجتماعی را در سلامت روانی و اجتماعی برجسته دیده‌اند به نظر می‌رسد این موضوع نیازمند توجه و برنامه‌ریزی بیشتر است تا دانشجویان هم در پایگاه‌های هویت فردی در وضعیت مناسب تری قرار بگیرند و به تبع آن از وجوه مثبت منابع هویت اجتماعی بهره‌مند شوند.

بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان به مسئولان حوزه‌ی سیاست‌گذاری‌های آموزش عالی و توسعه فرهنگی و اجتماعی پیشنهاد نمود برنامه‌های مدونی برای کاهش چالش‌ها و آسیب‌های ناشی از بحران هویتی و مشکلات در هویت‌یابی دانشجویان تنظیم نمایند.

منابع

- احمدی، حمید (۱۳۸۶)، هویت و قومیت در ایران، از کتاب هویت در ایران، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی.
- باقری، معصومه؛ سلیمان نژاد، محمد (۱۳۹۲). عوامل موثر بر منابع هویت اجتماعی جوانان؛ (مطالعه موردی دهلران - ایلام). فصلنامه جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، ۴(۵)، ۱۲۷-۱۴۸.
- بهشتی؛ سید صمد و قمرادی. محمد. (۱۳۹۶). احساس تعلق به ایران در میان اقوام ایرانی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۸(۳)، ۲۵-۴۰.
- پژوهشکده مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع، (۱۳۸۵)، گزارش راهبردی با عنوان بررسی بحران هویت در ایران، سال اول، شماره ۱۹.
- پویافر، مهدی (۱۳۸۶)، بررسی تطبیقی سنجه‌های دینداری، رساله کارشناسی ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت‌معلم.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۸۱)، مناسبات قومی و رابطه آن با تحول هویت جمعی (نمونه مطالعه: ایلام)، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۴ شماره ۴.
- جلالی، محمدرضا (۱۳۹۲). بررسی سنخ‌های هویتی دانشجویان خوابگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، سال دوم شماره ۴.
- جلالی، محمدرضا (۱۳۸۷)، سنخ‌شناسی روابط و رفتار دانشجویان در خوابگاه‌های دانشجویی در سطح شهر تهران، طرح پژوهشی با کارفرمایی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۷)، نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۹، شماره ۳ و ۴.

- حیدری، شقایق. (۱۳۹۶). سنجش هویت جمعی ایرانیان؛ با تأکید بر مؤلفه دین‌داری. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۸(۷۰)، ۳-۲۳.
- حجازی، الهه؛ فرتاش، سهیلا (۱۳۸۵)، تفاوت‌های جنسیتی در سبک‌های هویت، تعهد هویت و کیفیت دوستی، پژوهش زنان، دوره ۴، شماره ۳.
- دغاقله، عقیل (۱۳۸۶)، نسبت سنجی هویت‌های اجتماعی و الگوهای هویت‌یابی در جهان امروز، مجله راهبرد، شماره ۴۵..
- رضایی، منصور (۱۳۸۵)، بررسی رابطه هویت فردی، الگوهای دلبستگی و خصوصیات شخصیتی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هنر تبریز، فصلنامه علوم انسانی، شماره ۳.
- رنجبر، مقصود (۱۳۸۵)، نهادهای دینی مدنی و هویت در ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی، در: نهادهای مدنی و هویت در ایران، به کوشش داوود غریباق زندی، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- شجاعی زند، علیرضا و همکاران (۱۳۸۵)، بررسی وضعیت دینداری در بین دانشجویان، فصلنامه مطالعات ملی، سال ۷، شماره ۲.
- شکرایی، زهرا (۱۳۸۰)، بررسی و مقایسه پایگاه‌های هویت در میان دختران و پسران دانشجو، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- شکرکن و همکاران (۱۳۸۰)، بررسی و مقایسه انواع هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز، مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال هشتم، شماره‌های ۱ و ۲.
- عالمی، مسعود (۱۳۸۰)، مطالعه برجستگی‌های هویت در ایران، رساله کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- عبداللهی، محمد؛ حسین بر، محمدعثمان (۱۳۸۱)، گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره چهارم، شماره چهار.
- علی‌جانی، مریم (۱۳۸۵)، رابطه بین هویت دینی و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، مطالعات روان‌شناختی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء، دوره ۲، شماره ۱ و ۲.
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۰)، جهانی شدن و هویت‌های قومی، فصلنامه مطالعات ملی، سال ۳، شماره ۱۰.
- فکوهی، ناصر و همکاران (۱۳۸۸)، هویت ملی و قومی در کردستان ایران، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره ۲.

- قنبری برزیان؛ علی، همتی، رضا. (۱۳۹۴). هویت دینی در جامعه ایرانی: مرور نظام‌مند مطالعات انجام شده (۱۳۸۰-۱۳۹۲) جامعه‌شناسی کاربردی. ۲۶ (۳)، ۱۱۷-۱۳۸.
- قنبری، علی (۱۳۸۷)، طرح پژوهشی، سنجش هویت ملی ایرانیان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی.
- کرمانی؛ حسین و ساعی، منصور. (۱۳۹۶). مطالعه تاثیر استفاده از سایت های شبکه اجتماعی بر هویت قومی دانشگاه‌های تهران. مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ. ۷(۱۳)، ۱۰۸-۱۸۹.
- لطف‌آبادی، حسین؛ نوروزی، وحیده (۱۳۸۳)، بررسی چگونگی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تأثیر آنها بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان، مجله نوآوری‌های آموزشی، شماره ۹، سال سوم.
- مکوند حسینی، شاهرخ و همکاران (۱۳۸۸)، بررسی مقایسه‌ای هویت یابی دانشجویان دانشگاه: مطالعه بافتاری، مجله علوم رفتاری، دوره ۳، شماره ۴.
- ملکیان، مصطفی (۱۳۸۳)، هویت اصالت، در: هویت و بحران هویت، به کوشش علی اکبر علیخانی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی جهاددانشگاهی.
- منطقی، مرتضی (۱۳۸۶)، بحران‌های هویتی در جوامع در حال گذار، از کتاب هویت و بحران هویت، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی.
- نصرتی، محمدصالح و همکاران (۱۳۸۵)، بررسی تحولی رابطه پایگاه‌های هویت با میزان دبستگی ایمن پسران نوجوان به والدین و همسالان، فصلنامه خانواده‌پژوهی، سال ۲، شماره ۵.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۷۹، ۱۳۹۴)، طرح سنجش نگرش‌ها، ارزش‌ها و باورهای ایرانیان، دفتر طرح‌های ملی، گزارش منتشر شده طرح.
- یوسفی، علی (۱۳۸۳)، هویت قومی و رابطه آن با هویت جامعه‌ای، نتیجه پژوهش، معاونت امور اجتماعی وزارت کشور.
- Albarello, F., Crocetti, E., & Rubini, M. (2018). *I and Us: A Longitudinal Study on the Interplay of Personal and Social Identity in Adolescence. Journal of youth and adolescence, 47(4), 689-702.* <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0791-4>
-
- Appiah, K. A. (2005). *The ethics of identity.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Berzonsky MD, Kuk S. (2005), *Identity style, psychosocial maturity and academic performance. PersIndividDif, 39*
- Calhoun, C. (Ed.) (1994). *Social theory and the politics of identity.* Oxford, England: Blackwell.

- Cohen, A. (1994). *Self consciousness: An alternative anthropology of identity*. London, England: Routledge.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton.
- Hackel, L. M., Zaki, J., & Van Bavel, J. J. (2017). *Social identity shapes social valuation: evidence from prosocial behavior and vicarious reward*. *Social cognitive and affective neuroscience*, 12(8), 1219–1228. <https://doi.org/10.1093/scan/nsx045>
- Koni, E., Moradi, S., Arahanga-Doyle, H., Neha, T., Hayhurst, J. G., Boyes, M., Cruwys, T., Hunter, J. A., & Scarf, D. (2019). *Promoting resilience in adolescents: A new social identity benefits those who need it most*. *PloS one*, 14(1), e0210521. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0210521>
- Malesevic, S., Haugard, M. (2002), *making sense of collectivity, Ethnicity, Nationalism and globalism*, Pluto press
- Marcia (1966), *development and validation of ego identity status*, *journal of personality and social psychology*, 3.
- Marcia, J. E (1987), *identity status approach to the study of ego identity development*, in *honne, T and yardly, K (ed), self and identity across the life span*, new york, routledge and kegan Paul.
- Marcia, J.E (1980) *identity in adolescence in Journal of adolescent (Ed), Handbook of adolescent psychology*, newyork: john wiley.
- McAdams, D. P. (2011). *Narrative identity*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 99-115). New York: Springer
- McIntyre, J. C., Wickham, S., Barr, B., & Bentall, R. P. (2018). *Social Identity and Psychosis: Associations and Psychological Mechanisms*. *Schizophrenia bulletin*, 44(3), 681–690. <https://doi.org/10.1093/schbul/sbx110>.
- Moran, M. B., & Sussman, S. (2015). *Translating the link between social identity and health behavior into effective health communication strategies: An experimental application using antismoking advertisements*. *Health communication*, 29(10), 1057–1066. <https://doi.org/10.1080/10410236.2013.832830>
- Nadler, A., Harpaz-Gorodeisky, G., & Ben-David, Y. (2009). *Defensive helping: Threat to group identity, ingroup identification, status stability, and common group identity as determinants of intergroup help-giving*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 823–834.
- Olson, E.T. (2002), *Personal Identity*, in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N.Zalta (ed.) available at: <http://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/>.
- Postmes, T., Wichmann, L.J., van Valkengoed, A.M. and van der Hoef, H. (2019), *Social identification and depression: A meta-analysis*. *Eur. J. Soc. Psychol.*, 49: 110-126. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2508>

- Schlenker, B. R. (2012). *Self-presentation*. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (2nd ed., pp. 542- 570). New York: Guilford
- Schwartz, S. J. (2001). *The evolution of Eriksonian and neoEriksonian identity theory and research: A review and integration*. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1, 7-58.
- Segal, L. (2010). *Genders: Deconstructed, reconstructed, still on the move*. In M. Wetherell & C. T. Mohanty (Eds.), *The Sage handbook of identities* (pp. 321–338). London: Sage.
- Seiffge-Krenke, I., & Escher, F. J. (2018). *Delayed identity development, family relationships and psychopathology: Links between healthy and clinically disturbed youth*. *Zeitschrift für Kinder- und Jugendpsychiatrie und Psychotherapie*, 46(3), 206–217. <https://doi.org/10.1024/1422-4917/a000528>
- Smith, P. B. (2011). *Cross-cultural perspectives on identity: Conceptions and measurement*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 249-266). New York, NY: Springer.
- Spears, R. (2011). *Group identities: The social identity perspective*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 201-224). New York, NY: Springer.
- Sperintall, N.A. & Sperintall, R. C. (2010), *Educationl Psychology: Development approach tird edition*.
- Stevens, M., Rees, T., Coffee, P., Steffens, N. K., Haslam, S. A., & Polman, R. (2017). *A Social Identity Approach to Understanding and Promoting Physical Activity*. *Sports medicine* (Auckland, N.Z.), 47(10), 1911–1918. <https://doi.org/10.1007/s40279-017-0720-4>
- Verschueren, M., Rassart, J., Claes, L., Moons, P., & Luyckx, K. (2017). *Identity Statuses throughout Adolescence and Emerging Adulthood: A Large-Scale Study into Gender, Age, and Contextual Differences*. *Psychologica Belgica*, 57(1), 32–42. <https://doi.org/10.5334/pb.348>
- Vignoles, V. L., Schwartz, S. J., & Luyckx, K. (2011). *Introduction: Toward an integrative view of identity*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 1-27). New York, NY: Springer
- Vignoles, Vivian. (2017). *Identity: Personal AND Social*. *Oxford Handbook of Personality and Social Psychology* (2nd ed.)
- Wan, C. (2015). *Understanding cultural identification through intersubjective cultural representation*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46, 1267-1272
- Wetherell, M. (2010). *The field of identity studies*. In M. Wetherell & C. T. Mohanty (Eds.), *The Sage handbook of identities* (pp. 3- 26). London, England: Sage
- Woodward, K. (2002). *Understanding identity*. London, England: Arnold.

- **Zwettler, C., Reiss, N., Rohrmann, S., Warnecke, I., Luka-Krausgrill, U., & van Dick, R. (2018). *The relation between social identity and test anxiety in university students. Health psychology open, 5(2), 2055102918785415. <https://doi.org/10.1177/2055102918785415>***